

BOŠ
BEOGRADSKA
OTVORENA
ŠKOLA

MREŽA ZA RURALNI RAZVOJ
SRBIJE

**#EU
ZA TEBE**

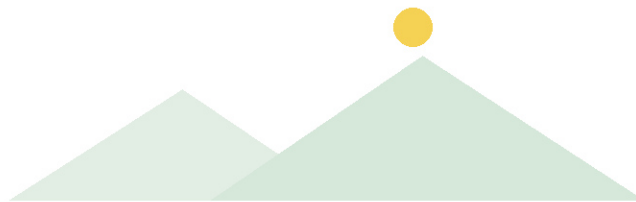

Projekat „Za održivi razvoj
ruralnih područja“

BILTEN 1

Mreža za ruralni
razvoj Srbije

O Projektu „Za Održivi Razvoj ruralnih područja - ZORA“

Projekat koji sprovodi Mreža za ruralni razvoj Srbije je usmeren na podršku lokalnim neformalnim grupama za učešće u planiranju politika, kao i u implementaciji akcija koje doprinose razvoju lokalnih zajednica.

Projekat je tokom 10 meseci realizacije podržao uspostavljanje podsticajnog okruženja za aktivizam građana, a ključni doprinos je ostvaren kroz podizanje kapaciteta lokalnih zajednica, civilnog društva, podrškom međusektorskoj saradnji i razumevanju, kao i medijskom promocijom značaja ruralnog razvoja i uključena lokalnih ruralnih zajednica u planiranje i implementaciju.

Kako podsticajno okruženje za ruralni razvoj nije moguće bez postojanja aktivnog civilnog sektora, bilo formalnog ili neformalnog karaktera, projekat je podržao neformalnih grupa u njihovom aktivnom doprinosu održivom razvoju ruralnih zajednica Moravičkog, Šumadijskog i dela Raškog okruga.

Osnaživanje je, pre svega, bilo usmereno na podizanje kapaciteta i ohrabrivanje neformalnih grupa da uzmu aktivno učešće, kako u kreiranju, tako i u implementaciji ruralnih politika. Posebna pažnja je bila usmerena na razumevanje EU politika ruralnog razvoja, kao i potrebnih reformskih promena u politikama ruralnog razvoja Srbije.

Unapređenje uticaja građana i neformalnih grupa u kreiranju i implementaciji politika je podržano kroz direktnu implementaciju projekata. Projekat je kroz podršku za 10 odabranih neformalnih grupa omogućio implementaciju lokalnih rešenja i testiranju mogućih pilot rešenja i to u širokom dijapazonu tema: ruralni razvoj; razvoj turizma; unapređenje zapošljivosti; socijalna uključenost osetljivih grupa; javne politike usmerene ka mladima; dobro upravljanje u skladu sa EU vrednostima i principima; unapređenje, zaštita i promocija ljudskih prava; rodna ravnopravnost; zaštita i unapređenje životne sredine i klimatske promene.

Značaj aktivizma građana za lokalni razvoj

Šta je to građanski aktivizam?

Građanski aktivizam je organizovano delovanje građana sa ciljem unapređenja života u zajednici, uticaja na donošenje odluka i pokretanje društvene promene kako bi se rešili problemi zajednice (ekonomski, politički, ekološki, socijalni ili kulturni).

U čemu je značaj građanskog aktivizma za lokalne zajednice, a posebno one ruralne?

Ruralna područja se suočavaju sa depopulacijom, ograničenim uslugama, slabom infrastrukturom, manjkom radnih mesta i ekološkim pritiscima.

Iskustvo pokazuje da politike odozgo-nadole (top - down) nisu dovoljne, već je za održivi razvoj potrebno da akcije budu vođene iznutra (bottom-up), od strane lokalnih ljudi i organizacija. Na taj način aktivni građani postaju pokretači razvoja, direktno utičući na kvalitet života, lokalnu demokratiju, dostupnost usluga, očuvanje resursa i ostanak mladih.

Na koji način se ostvaruje uticaj aktivnih građana?

1 Jačanje lokalne demokratije i uticaja zajednice

Građanski aktivizam povećava učešće stanovnika u donošenju odluka - od upravljanja zajedničkim dobrima do kreiranja lokalnih politika.

2 Razvoj društvene ekonomije i lokalnih usluga

Inicijative koje vode građani (zadruga, udruženja, socijalna preduzeća...) ključne su za: otvaranje radnih mesta, jačanje lokalnih usluga (prevoz, briga o starima, kulturni sadržaji), upravljanje zajedničkim resursima (šume, pašnjaci, voda), stvaranje lokalne otpornosti na krize. Ove organizacije funkcionišu po principu participativnog upravljanja i reinvestiranja dobiti u zajednicu.

3 Zadržavanje mladih i stvaranje prilika

Aktivizam mladih je presudan za demografsku stabilnost ruralnih područja. Odlazak mladih je najveći izazov ruralnog razvoja i potrebno je stvoriti okruženje u kojem mladi žele da ostanu, rade i pokreću biznise. Lokalne građanske inicijative (start-up centri, kulturni događaji, omladinske zadruge, ekološke akcije) jačaju identitet zajednice i povećavaju privlačnost ruralnih sredina.

4 Očuvanje prirodnih resursa i održivi razvoj

Građanski aktivizam je ključan za zaštitu životne sredine, posebno u područjima koja zavise od prirodnih resursa. Lokalni ekološki pokreti, akcije čišćenja, sadnja drveća, monitoring biodiverziteta i zagovaranje održivih politika direktno doprinose očuvanju prirode i smanjenju negativnih efekata klimatskih promena. Aktivne zajednice brže prihvataju zelene tehnologije, obnovljive izvore energije i cirkularnu ekonomiju.

5 Jačanje društvene kohezije i zajedničkog identiteta

Aktivizam povezuje stanovnike, jača poverenje i stvara mreže solidarnosti. Udruženja, LAG-ovi, volonterske grupe i neformalne inicijative doprinose socijalnoj inkluziji, posebno starijih, žena i ranjivih grupa. Zajednice sa snažnim društvenim kapitalom lakše se organizuju u rešavanju lokalnih izazova.

6 Privlačenje investicija i razvoj lokalne ekonomije

Aktivne zajednice stvaraju atraktivnije okruženje za donatore, investitore i javne programe, jer putem zagovaranja i saradnjom obezbeđuju ulaganje u internet, transport, zdravstvo i obrazovanje u ruralnim područjima. Takođe aktivne zajednice su podsticajne za pokretanje projekata u turizmu, poljoprivredi, zanatstvu, socijalnim uslugama i inovacijama.

Na osnovu prethodno rečenog možemo zaključiti da bez aktivnih građana nema dugoročnog napretka ruralnih područja, jer su oni su nosioci ideja, energije i promena koje čine selo održivim mestom za život.

Da ulica ne bude ničiji dom

„Lunja“ iz Novog Pazara

Nahriniti psa ili mačku na ulici jeste pomoć. Sterilisati ih, pronaći im dom i menjati odnos ljudi prema napuštanju životinja znači pokušati da se problem rešava tamo gde nastaje. Upravo to je bila ideja projekta „Lunja“, koji je neformalna grupa „Daj šapu“ realizovala u Novom Pazaru.

Članovi grupe neke od pasa i mačaka na ulicama već poznaju: znaju gde se pojavljuju i gde mogu da ih pronađu. Ali gotovo svakog dana sretnu i neku novu životinju. Dok jedni pokušavaju da ih sklone sa ulice, leče, sterilišu i udome, drugi ih i dalje ostavljaju. Zato se broj napuštenih životinja ne može smanjivati samo spasavanjem onih koje su već na ulici.

„Daj šapu“ je aktivan od 2023. godine, a kroz „Lunju“ su organizovane dve ulične akcije kampanje „Nahrani i pomazi“, 25. aprila i 30. maja. Građanima su deljeni paketići hrane, ali i informacije o pravilnom hranjenju, sterilizaciji, udomljavanju i odgovornom vlasništvu.

Iza javnih akcija stajao je i sasvim konkretan posao. U saradnji sa veterinarskom ambulantom realizovan je program besplatnih sterilizacija, a tokom projekta sterilisano je i

udomljeno 16 pasa i mačaka. Vlasnici i udomitelji dobijali su savete o zdravstvenoj zaštiti životinja i obavezama koje preuzimaju kada životinju uvedu u svoj dom.

Sterilizacija je za grupu važna upravo zato što deluje pre nego što se problem pojavi na ulici. Jedno leglo koje neće završiti napušteno znači manje životinja kojima će kasnije biti potrebna hrana, veterinarska pomoć, privremeni smeštaj i novi vlasnik. Udomljavanje, s druge strane, jednoj konkretnoj životinji menja ceo život.

Važna promena dogodila se baš tokom projekta: u Novom Pazaru počelo je da radi gradsko prihvatilište za pse i mačke. „Daj šapu“ je sa njegovim timom uspostavio saradnju i započeo zajedničke aktivnosti usmerene na zbrinjavanje i udomljavanje napuštenih životinja.

Za volontere je to važan korak, jer briga o životinjama bez vlasnika ne može trajno da zavisi od nekoliko ljudi koji izdvajaju svoje vreme, novac i energiju. Potrebna je veza između građanske inicijative, veterinarske struke i institucija koje imaju odgovornost i mogućnost da problem rešavaju sistemski.

Zato se rezultat „Lunje“ ne meri samo brojem sterilisanih i udomljenih pasa i mačaka. Važan je i svaki građanin koji je razumeo zašto se životinja ne napušta, zašto sterilizacija nije nevažna odluka i zašto udomljavanje podrazumeva dugoročnu odgovornost. Ulica nije dom – ona je posledica odluke čoveka. A upravo čovek može da učini da na njoj bude manje životinja.

Njihov rad je već postojao, sada se i vidi

„Žene Tutina - priče koje pokreću zajednicu“

Mnoge žene u Tutinu već su imale svoje proizvode, male biznise, zanate, kreativne poslove, kupce i godine iskustva. Nedostajalo je nešto drugo – da se njihov rad bolje vidi, da se međusobno upoznaju i da pojedinačne priče postanu deo jedne veće, zajedničke priče. Upravo iz te potrebe nastao je projekat „Žene Tutina - priče koje pokreću zajednicu“.

Od marta do juna 2026. projekat je neposredno ili posredno obuhvatio više od 100 žena, a više od 30 njih povezano je kroz zajedničke aktivnosti. Na radionici fotografije 19 žena učilo je kako da mobilnim telefonom bolje predstavi ono što proizvodi – važna veština za one kojima su društvene mreže često prvi izlog i prvi kontakt sa kupcima.

U brošuri, štampanoj u 150 primeraka, predstavljene su 33 žene od 16 do 64 godine. Različite generacije, poslovi i životna iskustva našli su se na istom mestu: od žena koje su tek počele da razvijaju svoje ideje do onih koje iza sebe već imaju godine rada.

Njihove priče dobile su i filmsku formu. Snimljen je dokumentarni film od 49 minuta u kojem govori 16 žena, a svaka od tih priča izdvojena je i u poseban video koji učesnice mogu dalje da koriste za predstavljanje svog rada. Tako sadržaj nastao tokom projekta nije ostao samo zapis o jednom događaju, već i alat koji žene mogu da koriste i kasnije.

Priče su izašle i u javni prostor. Na zgradi Crvenog krsta oslikan je mural „Osnažene žene, snažna zajednica“, a završni događaj okupio je više od 50 ljudi. Na bazaru u „Kući mira“ 15 žena predstavilo je proizvode, radove i rukotvorine. Za neke učesnice veća vidljivost nije ostala samo na pohvalama – donela je nove kontakte i porudžbine.

Ipak, najvažniji rezultat projekta prevazišao je sve pojedinačne aktivnosti. Tokom projekta žene su osnovale i u Agenciji za privredne registre registrovale udruženje „Poduzetne i povezane“. Time je grupa dobila mogućnost da nastavi organizovano da radi i onda kada se projektni kalendar završi.

Udruženje otvara prostor za nove radionice, bazare i promocije, ali i za mnogo važniju stvar – da žene jedna drugoj postanu mreža podrške. Kada se međusobno poznaju, lakše razmenjuju iskustva, preporučuju jednu drugu, zajednički nastupaju i dolaze do ljudi do kojih bi pojedinačno teže stigle.

Ambicija je da se taj krug proširi i na žene iz ruralnih domaćinstava širom tutinske opštine, u kojoj je 99 sela. Upravo tamo ima mnogo rada koji ostaje gotovo nevidljiv izvan porodice ili neposrednog okruženja – proizvoda, znanja i veština koje mogu dobiti veću vrednost kada dobiju prostor da budu predstavljene i povezane sa tržištem.

Brošura ima svoj tiraž, film svoje trajanje, mural svoje mesto na zidu. Ali žene koje su se pronašle, povezale i odlučile da nastave zajedno rezultat su koji ne mora da ima rok trajanja projekta. Zato je možda najvažniji pomak upravo prelazak iz „priča koje pokreću zajednicu“ u zajednicu žena koje sada mogu da pokreću nove priče.

Od gotovo nepoznate staze do mesta susreta

„Korak ka zdravlju“ u Supnju

Do prošle godine mnogi stanovnici Supnja kod Raške nisu ni znali da nedaleko od njihovih kuća postoji gotovo ravna staza kroz zelenilo, dovoljno blizu naselja da može da bude mesto svakodnevnih šetnje, rekreacije i druženja. Prostor je postojao, ali nije zaista živio sa ljudima koji su ga okruživali.

Neformalna grupa „Green team“ Supnje zato je kroz projekat „Korak ka zdravlju“ nastavila posao započet ranijim uređenjem staze. Njihova ideja spojila je dve teme kojima se grupa bavi od osnivanja – zdravije životne navike, posebno dece i mladih, i brigu o životnoj sredini.

Volonteri su očistili stazu dugu 550 metara, pokosili travu, uklonili suvo granje i pripremili prostor da može bezbednije i prijatnije da se koristi. Nije bilo dovoljno samo jednom očistiti teren: cilj je bio da ljudi počnu da ga doživljavaju kao deo naselja koji pripada svima i koji vredi čuvati.

Na stazi su zatim postavljeni veliki drveni sto sa dve klupe i info-tabla. Time je prostor dobio i mesto za predah i druženje – nešto što običnu putanju kroz zelenilo pretvara u tačku na kojoj se ljudi mogu zadržati, sresti i provesti vreme zajedno.

Organizovan je i konkurs za fotografije nastale na stazi. Odabrani radovi postavljeni su na info-tablu, pa su stanovnici dobili priliku ne samo da koriste uređeni prostor nego i da učestvuju u načinu na koji će on biti predstavljen drugima.

A najbolji odgovor na pitanje čemu sve to služi stigao je na kraju projekta. Stazom su zajedno prošetali učenici nižih razreda OŠ „Sutjeska“, njihove učiteljice, članovi grupe i volonteri. Posle šetnje deca su crtala u prirodi, pa je prostor istog dana postao i učionica, i igralište, i mesto susreta.

Rezultat zato nije ostao samo sto, nekoliko klupa i uređena staza. Prostor za koji mnogi nisu znali dobio je svoje korisnike – decu i odrasle koji njime mogu da šetaju, trče, vežbaju, provedu vreme u prirodi ili se jednostavno sretnu i druže.

Ponekad promena jednog naselja zaista ne počinje velikim zahvatom. Dovoljno je da nekoliko ljudi primeti ono pored čega su drugi prolazili, uredi ga i pozove komšije da dođu. Tada tih 550 metara kroz zelenilo prestaju da budu samo staza i postaju deo svakodnevnog života zajednice.

„Naše selo je naše dvorište“

Đaci pešaci postali čuvari sela

Pored puta kojim deca idu u školu ostane kesa, zatim još jedna. Neko donese stari predmet, neko džak otpada i mesto na kojem je bilo nekoliko odbačenih stvari ubrzo postane mala deponija. U Kukićima kod Čačka takvi prizori pojavljivali su se uz puteve i staze, kod autobuskog stajališta, pa čak i na seoskim grobljima.

Neformalna grupa „Kukići u srcu“ zato je projekat „Đaci pešaci – čuvari sela“ zasnovala na dve povezane ideje: očistiti ono što je već bačeno i pokušati da se promeni odnos prema mestu u kojem ljudi žive. Jer očišćena površina malo znači ako se na njoj posle nekoliko dana ponovo pojavi otpad.

Volonteri su čistili puteve, staze i autobusko stajalište, a na različitim lokacijama postavljeno je 30 kanti za otpatke i deset tabli sa ekološkim porukama. Dva mini-ostrva za razvrstavanje otpada postavljena su u školskom dvorištu, gde deca mogu neposredno da uče šta znači odvajanje različitih vrsta otpada.

Od planiranih reciklažnih ostrva u samom selu se, međutim, odustalo kada se pokazalo da lokalno komunalno preduzeće prikupljeni otpad ne razdvaja. Grupa nije želela da postavi nešto što bi samo izgledalo kao sistem za reciklažu, a u praksi završavalo u istom toku otpada.

Drugi deo projekta bio je usmeren upravo na decu. Kroz radionice o zaštiti životne sredine, pravilnom odlaganju i reciklaži otpada uključena su 84 učenika i predškolca. Neki su zadatak poneli i kući: pravili su mala „ekološka ostrva“, razvrstavali otpad i beležili šta su uradili.

Takav pristup imao je jednostavnu logiku – navike se najteže menjaju onda kada se o njima govori samo načelno. Kada dete samo razvrsta otpad, vidi gde se baca i razume šta se sa njim dalje događa, ekologija prestaje da bude samo lekcija iz udžbenika.

Projekat je, ipak, pokazao i ono što se ne može rešiti jednom akcijom. Deo dece i odraslih prihvatio je aktivnosti sa velikim interesovanjem, dok je odziv drugih bio slabiji. Članovi grupe zato su i po završetku projekta nastavili da prate stanje na terenu, održavaju postavljene kante i pokušavaju da u rešavanje problema snažnije uključe komunalno preduzeće.

Jer 30 novih kanti može da promeni izgled nekoliko puteva, ali je mnogo teže postići da se na očišćenom mestu sutra ne pojavi nova deponija. Za to nije dovoljan jedan projekat – potrebna je navika zajednice.

Zato je možda najvažnija poruka projekta upravo ona koju su „Kukići u srcu“ namenili i deci i odraslima: „Naše selo je naše dvorište.“ Ako se tako posmatra prostor izvan sopstvene ograde, onda briga o njemu više nije ničiji tuđi posao.

Nekada korov i odbačene gume, danas mesto susreta

„Šah-mat u Petroparku“

Pre četiri godine bilo je teško zamisliti da će se na ovom mestu igrati šah i stoni tenis, vežbati ili jednostavno sedeti na klupi. Prostor u kragujevačkom naselju Petrovac bio je zapušten: korov i šibljе osvajali su parcelu, a među njima su završavali otpad i odbačene gume.

Između te slike i današnjeg Petroparka nalaze se godine rada neformalne grupe „Za naš Petrovac“. Ljudi koji se uglavnom poznaju još iz detinjstva počeli su aktivnije da uređuju svoje naselje 2021. godine – akcijama čišćenja, obnovom dečjih igrališta i postepenim vraćanjem zapuštenog prostora zajednici.

Na delu parcele ranije su postavljene i sprave za vežbanje na otvorenom, a projekat „Šah-mat u Petroparku“ bio je sledeći korak. Posle pripreme terena, u parku su postavljene betonske stolice za šah, sto za stoni tenis i četiri klupe. Ideja o njima postojala je gotovo tri godine.

Svaki od tih elemenata ima jednostavnu namenu, ali zajedno menjaju način na koji se prostor koristi. Sto za šah nije samo komad mobilijara ako oko njega počnu da se okupljaju različite generacije; isto važi za sto za stoni tenis, klupe i sprave za vežbanje. Park tada prestaje da bude samo uređena parcela i postaje mesto svakodnevnog susreta.

Najvažniji znak da je grupa uspešno stigla je kada su komšije počele da se okupljaju, koriste

sprave, igraju i provode vreme u parku. Prostor je počeo da dobija ono zbog čega je i uređivan – ljude.

„Nije tu novac bio presudan. Prosto je to jedna sinergija ljudi, odvojenog vremena za nešto što će značiti celoj zajednici“, kaže Goran Sentić iz grupe „Za naš Petrovac“.

Ta rečenica objašnjava i zašto Petropark nije nastao jednom akcijom. Čišćenje, uređivanje, postavljanje sadržaja i okupljanje komšija trajali su godinama. Svaki novi korak nadovezivao se na prethodni, pa je i „Šah-mat u Petroparku“ više nastavak jednog lokalnog procesa nego izdvojena projektna intervencija.

Zato se priča ne završava sa dva nova stola i četiri klupe. Grupa želi da pokrene i pitanje sistemskog uređivanja prostora za igru i rekreaciju kroz lokalne javne politike i budžet. Volonteri mogu da pokažu šta jedan zapušten prostor može da postane, ali njegovo održavanje ne može zauvek zavisiti samo od slobodnog vremena nekoliko upornih komšija.

Najveća promena zato nije samo u tome što su korov i odbačene gume zamenili stolovi, klupe i sprave. Mesto pored kojeg se nekada prolazilo postalo je mesto na koje se dolazi.

Pet priča, pet različitih odgovora na potrebe zajednice

Ovih pet inicijativa nisu rešavale isti problem. Počinjale su od napuštenih životinja, nedovoljno vidljivog rada žena, neiskorišćene staze, otpada i zapuštenog parka. Zajedničko im je bilo to što su ljudi prepoznali potrebu u neposrednom okruženju i pokušali da urade ono što je u njihovoj moći.

Rezultati mogu da se prebroje, ali sami brojevi ne objašnjavaju najvažniju promenu: nastale su nove veze među ljudima, prostori su dobili korisnike, a otvorena su pitanja koja zajednica može dalje da rešava. Neformalne grupe ne mogu i ne treba da zamene institucije – mogu da prepoznaju problem, okupe ljude i pokažu da određeno rešenje ima smisla.

Projekat „Za održivi razvoj ruralnih područja“

EU Resurs centar za civilno društvo

Ovaj materijal objavljen je uz finansijsku pomoć Evropske unije. Za njegovu sadržinu odgovorna je isključivo Mreža za ruralni razvoj Srbije i on ne odražava nužno stavove Evropske unije.